

PRESIDENTEN RYTI OCH RIBBENTROPPAKTEN

Av docenten GERHARD HAFSTRÖM

I DET vapenstillestånd, som den 19 september 1944 undertecknades i Moskva mellan Sovjetunionen och Storbritannien å ena samt Finland å den andra sidan, bestämdes i § 13 följande:

»Finland förpliktar sig att samarbeta med de allierade makterna vid fasttagandet av personer, som anklagas för krigsförbrytelser och vid deras ställande inför rätta.»

Som en följd av denna bestämmelse framlade Finlands regering i augusti 1945 en proposition med förslag till »lag om bestraffning av de krigsansvariga», vilken antogs av riksdagen. Denna framhöll dock, att lagen avvek från finländsk rättsordning bl. a. genom att straffbelägga handlingar, som vid tidpunkten för deras begående inte kunde straffas, och genom förordnandet av en specialdomstol, som Finlands regeringsform inte godkände. Men med hänsyn till att regeringen, som hade de bästa förutsättningar att beakta alla på saken inverkan omständigheter, ansett lagen nödvändig för att fullgöra vapenstilleståndsavtalet, framhöll riksdagen, att den icke ansett sig kunna förkasta lagförslaget trots dess innehåll och exceptionella karaktär. Enligt den sålunda antagna lagen skulle den, som avgörande bidragit till att under det senaste finsk-ryska kriget hindra åstadkommande av fred, kunna dömas »för missbruk av tjänsteställning till rikets skada» till högst åtta års fängelse eller under försvårande omständigheter till tukthus under viss tid eller på livstid. Den 6 november 1945 häktades för delaktighet i krigsansvarigheten förre presidenten Risto Ryti jämte ytterligare sju politiker, bland dem f. d. statsministrarna J. W. Rangell och E. Linkomies, f. utrikesministern Henrik Ramsay, f. finansministern Väinö Tanner och f. Berlinministern T. M. Kivimäki.

Åklagarens skrift utmynnade i sju skarpt formulerade anklagelsepunkter, varvid president Ryti anklagades bl. a. för att i sam-

band med den s. k. Ribbentroppakten midsommaren 1944 ha lovat Tyskland att inte sluta separatfred.

I sitt utslag den 21 februari 1946 framhöll domstolen, att presidenten Ryti i juni 1944 på förslag av majoriteten i statsrådet — utan att saken lämnats till riksdagens behandling — hade till Tysklands utrikesminister, som vid tillfället befann sig i Helsingfors, givit en okontrasignerad förbindelse. I denna hade Ryti försäkrat — under hänvisning bland annat till att Tyskland komme att lämna Finland väpnad hjälp för att tillsammans med dess krigsmakt tillbakaslä Rådsförbundets angrepp på Finland — att Finland beslutat att vid Tysklands sida föra krig mot Rådsförbundet, tills dettas mot Finland riktade hot vore avlägsnat, och förklarat, att han i egenskap av republiken Finlands president icke skulle annorledes än i samförstånd med Tysklands regering sluta fred med Rådsförbundet osv.

Domstolen ansåg, att ifrågavarande gärning hade förhindrat åstadkommande av fred, samt att vad presidenten Ryti anfört till sitt försvar, nämligen »att landet hade befunnit sig i nödläge vid tiden för avgivandet av ovannämnda förbindelse till Tyskland» icke enligt krigsansvarighetslagen kunde befria från straff, ehuru denna omständighet borde tagas i betraktande vid straffutmätningen.

Presidenten Ryti dömdes förty för missbruk av sin tjänsteställning till rikets skada att hållas, på grund av försvärande omständigheter, tio år i tukthus. Domen, som var den strängaste av de avkunnade, kunde enligt lagen icke överklagas.

Det militära läget innan tanken på ett avtal ännu hade blivit aktuell var i huvudsak följande.¹

Den 9 juni 1944 började ryssarnas stora anfall på Karelska Näset, för vilket de under lång tid hade förberett sig och koncentrerat stora truppstyrkor och mäktiga artilleri- och flygförband. Anfallen voro ytterst intensiva, särskilt på Näsets västra del, där ryssarna efter många dagars hårda strider lyckades tränga in i de finländska ställningarna, och på vissa punkter även genombryta desamma.

¹ För det följande jfr president Rytis yttrande i december 1945 i krigsansvarighetsprocessen; se Hj. J. Procopé, Fällande dom som friar, Dokument ur Finlands krigsansvarighetsprocess (Stockholm 1946), s. 162 ff. — Den följande redogörelsen bygger också på av presidenten Ryti i samband med de skildrade händelserna förda anteckningar, vilka han ställt till artikelförfattarens förfogande vid personligt besök i Helsingfors i november 1951.

Den 15 juni kl. 12 överlade presidenten Ryti telefonledes med överbefälhavaren, marskalk Mannerheim, om läget. Denne ansåg läget allvarligt och sade, att han tänkte övergiva Nässets hela befästningslinje och övergå till rörlig krigföring. Presidenten meddelade marskalken under detta samtal, att man inom regeringen prövade frågan om att inleda fredsunderhandlingar, och frågade, huruvida han omfattade denna tanke. Marskalken svarade något obestämt, men presidenten uppfattade hans svar såsom medgivande.

Klockan 16.30 samma dag överlade presidenten ånyo med marskalken och meddelade denne, att enligt hans uppfattning om läget och för att underlätta fredssonderingar en ny regering borde bildas.² Ryti frågade därvid, om marskalken vore villig att övertaga statsministerns post, varigenom även en koncentration i förvaltningen av civila och militära ärenden kunde åstadkommas. Marskalken vägrade bestämt, vilket enligt hans egen förklaring berodde på att han ej kunde lämna ifrån sig överbefälet, när nöden var som störst. Han rekommenderade i stället general Walden såsom en lämplig statsministerkandidat. Han tillade, att järnvägs- och trupptransporterna på grund av bombardemangen gingo mycket långsamt och dåligt, och att läget också i övrigt vore hotande. Fienden förberedde sig att kraftigt fortsätta anfallet, och marskalken disponerade icke trupper för motanfall.

På kvällen samma dag överenskom presidenten Ryti med några regeringsmedlemmar, att han skulle personligen besöka fältmarskalken och erbjuda denne posten såsom republikens president, för att sålunda den militära och den civila makten i föreliggande kritiska situation skulle kunna centraliseras.

Följande dag, den 16 juni, begav sig presidenten i bil till högkvarteret i S:t Michel. Han hade genast efter framkomsten ett två timmar långt samtal med marskalken, varvid han framställde sitt nyssnämnda förslag. Marskalken nekade emellertid bestämt och motiverade utförligt sin ståndpunkt. Han förklarade härunder, att det hade varit ett stort misstag, att han år 1919 låtit uppställa sig såsom presidentkandidat, och i grund och botten hade han även då varit emot saken.^{2a} Ej heller nu ansåg han sig kunna göra någonting nyttigt på det politiska området, utan hans plats vore i högkvarteret. Han ansåg det militära läget synnerligen kritiskt. I synnerhet bekymrade han sig för, huruvida det skulle bli möjligt

² Enligt Mannerheims memoarer ansåg president Ryti att en regeringsombildning var nödvändig för att få fred (II, s. 391).

^{2a} Jfr memoarerna del I, s. 357.

att bortdraga trupperna i Aunus (Olonets). — Marskalken ansåg fortfarande ett regeringsskifte vara ändamålsenligt, och att general Walden vore en lämplig statsministerkandidat. Han ansåg, att det vore önskvärt, att utrikesminister Ramsay stannade på sin post på grund av dennes goda relationer till England, och att överste Kotilainen skulle bli en lämplig försvarsminister. Det militära läget vore kritiskt. På grund av de stora förlusterna i man-
skap och materiel vore det enligt marskalkens mening nödvändigt att få effektiv hjälp från Tyskland för att rädda situationen. Han berättade, att de tyska militärmyndigheterna lovat sända vissa flygstridskrafter, av vilka måhända en del redan anlät. Även närstridsvapen för pansarbekämpning anlände nu flygledes från norr och med snabbgående båtar från söder. Detta stämmer med en uppgift av den tyske generalen vid det finländska högkvarteret Waldemar Erfurth³, att detta redan vid denna tid hos honom an-
hållit om närstridsmedel mot stridsvagnar. Till Sydfinland anlände en tysk attack- och en jaktflygflottilj. Någon dag senare överlade Erfurth med Tysklands minister i Helsingfors, v. Blücher, om båtlägenheter i Hangö i och för ev. evakuering av den tyska kolonien.⁴

Den 17 och 18 juni ägde långa överläggningar rum om rege-
ringsfrågan och om fredssonderingar. Sedan general Walden —
på grund av sin läkares bestämda inrådan — avsagt sig statsmi-
nisterkandidaturen, uppdrog presidenten åt utrikesminister Ram-
say att försöka bilda ny regering, vilket denne gick med på. De
två följande dagarna behandlade riksdagsgrupperna frågan om
regeringsskifte och godkände minister Ramsays planer.

Den 19 juni beslöts att via Stockholm i Moskva sondera freds-
möjligheterna. Följande dag underrättade presidenten härom ord-
föranden i riksdagens utrikesutskott, professor Voionmaa.

Denna dag anlände med tyska torpedbåtar 9 000 stycken s. k.
pansarnävar. Bristen på finländska attack- och bombplan gjorde
dock att angreppen mot ryssarnas materielanhopningar icke fingo
önskad effekt. Fältmarskalk Mannerheim uppdrog därför den 19
juni till general Erfurth⁵ att rikta en förfrågan till »Führerhaupt-
quartier», om icke ännu större mängder av »Panzerschreck» och
bombflygare kunde överföras till Finland. Viborg-Vuoksenställ-
ningens hållande vore avhängigt av denna insats. I sin rapport

³ W. Erfurth, *Der finnische Krieg 1941—1944* (Wiesbaden 1950), s. 233 ff.

⁴ A. a., s. 237.

⁵ A. a., s. 238 ff.

denna dag framhöll general Erfurth, att de militära och därmed politiska utsikterna voro osäkra.

På *aftonen den 19 juni* riktade den finländske generalstabschefen Heinrichs en fråga till general Erfurth, om Tyskland vore redo att ställa till förfogande starkare krafter (omkring sex divisioner), för att hålla avsnittet mellan Finska viken och Saimen. Den tyske ministern i Helsingfors Blücher⁶ uppgiver likaledes, att den finländske generalstabschefen denna dag anhöll om hjälptrupper hos den tyske vapenbrodern. — »Detta var upptakten till de upprivande förhandlingar, som utmynnade i den så kallade Ribbentrop-pakten» (Mannerheim, II, s. 391).

Den 20 juni meddelade general Heinrichs, att det varit på uppdrag av marskalk Mannerheim, som han föregående kväll hos general Erfurth hade hört sig för om möjligheten av tysk hjälp. »Augenscheinlich» hade emellertid marskalken hos sin regering sökt och erhållit täckning för sitt rop om hjälp hos vapenbrodern. (Erfurth; jfr nedan 21 juni.) — Slaget söder om Viborg tog ett alltmera ogunstigt förlopp. Delar av röda armén hade trängt in i Viborg, och strider ägde rum i staden, som till slut erövrades.

Mycket snabbt kom svar på Mannerheims förfrågan, om han kunde räkna med tysk hjälp. Oberkommando der Wehrmacht försäkrade samma dag på uppdrag av Hitler, att Tyskland skulle hjälpa, om de finländska trupperna kämpade om Viborg-Vuoksenlinjen. Finland måste göra klart för sig, att det skulle drabbas mera än Tyskland, om det droge sig ut ur kriget. Som första hjälp från den tyske vapenbrodern ställdes i utsikt en stormartilleribrigad (»Sturmgeschütz-Brigade») och en Schlachtstaffel (ur 5:te luftflottan). Ytterligare möjligheter skulle omprövas, men om sex divisioner kunde det aldrig bli tal. De tyska planen deltogo, enligt general Erfurth, med framgång i försvarsstriderna.

Från högkvarteret framställdes vid denna tidpunkt önskemålet, att frågan om bildande av en ny regering skulle anstå, dels därför att ett regeringsskifte skulle försämra stämningen inom armén, dels emedan det kunde inverka störande på Tysklands materielleveranser, vilka just då voro synnerligen viktiga.

Den 21 juni besökte presidenten Ryti ånyo högkvarteret tillsammans med stats-, utrikes- och försvarsministrarna. En redogörelse för läget på fronterna avgavs inför dem av generalkvartermästaren, som påvisade hur kritisk situationen var. Marskalken ansåg,

⁶ Ödesdigra år. Diplomatiska minnen från Finland 1935—1944 (1950), s. 400.

att mera effektiv tysk hjälp än hittills vore nödvändig för att rädda situationen. Hjälpens borde omfatta såväl trupper som särskilt krigsmateriel för att ersätta de stora förlusterna härav.

Denna dag, den 21 juni, inträffade i Helsingfors den främsta delen av »Sturmgeschützbrigade 303» och marscherade från hamnen genom staden till järnvägsstationen.

Samma dag sände Mannerheim ett telegram till Hitler med tack för den snabba tyska hjälpen och ställde i utsikt, att de finländska trupperna — även om framgång vore osäker — skulle bjuda varje möjligt motstånd i Viborg-Vuoksenlinjen (Erfurth, s. 240).

Den 22 juni vände sig marskalk Mannerheim till utrikesminister Ramsay med förfrågan, om han på militär väg finge anhålla om hjälp från tyskarna, något som vore alldeles oundgängligt. Ramsay meddelade, att någon ny regering icke skulle komma till stånd, och uppmanade marskalken att vända sig till presidenten, vilket denne också gjorde. Presidenten svarade honom, att enligt vad han kunde förstå något hinder icke föreläge för att han på sådant sätt som han föreslagit på militär väg skulle begära hjälp av tyskarna.

Under de följande dagarna förvärrades det militära läget. Mellan den 20 och 24 juni riktade ryssarna ursinniga stötar mot hela fronten mellan Viborgska viken och Vuoksen, vartill kom ett angrepp på det centrala Vuoksenavsnittet mot brohuvudet vid Vuosalmi. Resultatet av anstormningen inskränkte sig till att försvaret endast vid Viborg och strax nordost om staden pressades någon kilometer tillbaka, men även här stabiliserades läget. Förstärkningar från Fjärrkarelen anlände i en jämn ström. Den 24 juni var 11:te divisionen framme, och 6:te divisionens ankomst var en fråga om timmar. Mer var dock ej att vänta, ty alltsedan den 20 juni voro också trupperna i Fjärrkarelen invecklade i strid.

När Tysklands minister i Helsingfors von Blücher den 22 juni återvände från sin morgonritt, fann han på sitt skrivbord ett s. k. citissimetelegram, som inläpt under natten, och som utan att nämna orsaken meddelade, att utrikesminister von Ribbentrop jämte en personlig stab på 14 personer under dagens lopp skulle inträffa med sitt flygplan i Helsingfors, samt att denne redan samma dag önskade tala med presidenten, och att besöket borde hemlighållas.⁷ Vid 12-tiden frågade Blücher president Ryti, om

⁷ För det närmast följande, se v. Blücher, a. a., s. 401 ff.

denne samtyckte att taga emot Ribbentrop, vilket han var beredd att göra redan samma afton.

Ribbentrop anlände i sitt plan med gesanten Altenburg, »en klok och förständig ämbetsman av den gamla typen», sina adjutanter Limpert och Brenner, två sekreterare, sin detektiv, sin betjänt, sin sjukvårdare samt flygpersonal. Under bilresan in till Helsingfors samt vid en kopp té på legationen, behandlade Ribbentrop Blücher mycket högdraget och framställde främst frågan, om det i Finland fanns 1 000 beslutsamma och politiskt tillförlitliga män, som vore beredda att, om så krävdes, övertaga makten. Blücher svarade bestämt nekande och redogjorde utförligt för Finlands demokratiska status, vilket svar påtagligt besvärade Ribbentrop. Han dolde inte sin besvikelse och återkom ständigt till sitt tema, men fick alltid samma bestämda avböjande svar.

Samma dag klockan 21 på kvällen tog president Ryti i presidentens sommarbostad Ekudden invid Helsingfors emot utrikesminister Ribbentrop, i vilkens sällskap även befunno sig Altenburg och Blücher. Utrikesminister Ramsay var också närvarande. Under ett första orienterande samtal en dryg timme utvecklade Ribbentrop sina åsikter om Sovjetunionen och Stalin. Denne var, sade han, en man som tänkte i kontinenter. Om därvid miljoner människor omkommo, var det honom likgiltigt. Han skulle inte heller skona Finland. Om den röda armén segrade, så skulle dråpslaget drabba oss alla. Det fanns bara en väg, nämligen att beslutsamt bjuda motstånd (Blücher, s. 403). — Därefter anhöll Ribbentrop om ett privat samtal med Ryti, varför dessa två flyttade över till presidentens arbetsrum. Ribbentrop uppträdde synnerligen teatraliskt, alldeles såsom hade han talat till åtminstone 20 000 personer. »Fast vi voro på tu man hand, steg han ofta upp från sin plats, slängde med armarna, höjde rösten och uppträdde som på en scen» (Ryti). Huvudinnehållet i Ribbentrops långa framställning var enligt president Rytis till förf:s förfogande ställda minnesanteckningar⁸ följande:

»1) Tysklands seger är alldeles säker. I detta sammanhang lämnade han långa förklaringar om nya vapen, av vilka V 1 och V 2 voro avsedda för engelsmännen på land, och enmansubåtar på havet. Ubåtskampen skulle f. ö. småningom åter bli effektivare, ty ubåtarna hade i många avseenden förbättrats, och ett medel uppfunnits mot den engelska uppfinningen 'ortung', så att ubåtarna åter kunde arbeta

⁸ Den följande redogörelsen för Ribbentrops tal är väsentligt mera utförlig än den som återgivits i de tryckta dokumenten från krigsansvarighetsprocessen, s. 164 ff.

under helt andra förutsättningar än den senaste tiden. — Vidare ha tyskarna flygmaskiner av ny modell. Massproduktionen av dem hade man lyckats ge en mycket stor omfattning, och deras hastighet och effekt äro utomordentliga. Också mot ryssarna finnes ett nytt specialvapen, vilket passar för dem osv. Tyskarna ha rikligt med reserver och nya åtgärder för att ytterligare öka dem äro igång och andra planeras. Krigsindustriens produktion växer fortfarande, oberoende av bombardemangen, och är nu betydligt större än någonsin förut. Krigsförnödenhetsindustrien och även den övriga industrien är spridd till olika orter och till stor del placerad under marken eller i Alpernas trånga dalar, där de äro i skydd för luftbombardemang. Livsmedelsläget är tryggt. England är mycket trött. USA misstror och fruktar Rådssryssland, och samarbetet dem emellan vilar därför på dålig grund osv. osv.

Jag framhöll, att Tysklands motståndare alltjämt öka sin överlägsenhet i luften, och att deras materielproduktion är större. Jag sade att deras resurser äro mäktiga och deras antal större samt underströk, att något stort krig mellan tekniskt likvärdiga motståndare hittills aldrig vunnits med ett nytt vapen, enär mot varje sådant alltid snabbt uppfines ett motvapen och 'övervapen', varvid Ribbentrop utropade: 'Presidenten tror alltså inte på Tysklands seger!' och slog ut med händerna i en gest av hopplöshet. Jag svarade, att kalla fakta voro för Tyskland ofördelaktiga. Jag kan visserligen icke och försöker inte heller spå, och jag hoppas att Tyskland skall slå Rådssryssland. Men jag ser även att sakerna icke gå väl. Om tyskarna förlora även Estland, blir det för Finland nästan omöjligt att fortsätta kriget. Helsingfors kan då lätt nås från de ryska flygbaserna, och faran för landstigning vid våra kuster förstoras. I och med att ryssarna kunna komma till Östersjön, kan vår förbindelse med Tyskland försvåras, till och med helt avbrytas.

2) Följande ämne för v. Ribbentrops utläggning var Finlands fredsförhandlingar med Ryssland. Han yttrade, att Finland genom att förhandla med ryssarna icke kan åstadkomma något annat än sitt eget fördärv. Ryssarna förstå endast kallt stål, och Tyskland är det enda land, som kan hålla dem stängna. Ryssarna kunna måhända ännu avancera något, men detta sker blott under mycket stora offer. De ha kastat i elden såväl sina sommar- som vinterreserver, och de måste uppnå ett avgörande inom detta år. I fall de icke uppnå det, ha de förlorat kriget; de komma icke att uppnå resultat — det kommer Tyskland att se till, och Tyskland är det enda land, som har kraft därtill. I synnerhet tycktes minister Paasikivi och hans resa till Moskva samt hans konferens där ha varit minister v. Ribbentrop en nagel i ögat. Han angrep häftigt minister Paasikivi. Jag framhöll för honom, att vi icke hade råd att lämna fredsfrågan obeaktad. Därför hade vi försökt utröna, vilka möjligheter till fred det i verkligheten fanns; vi hade även varit beredda att sluta fred, om vi erhållit denna på antagliga villkor. Beklagligtvis hade resultatet av dessa underhandlingar varit negativt. Minister Paasikivi hade på intet sätt varit ansvarig för att dessa underhandlingar inletts och pågått. De ha försiggått

på Finlands regerings ansvar och Paasikivi, som jag känner som en redbar patriot, har på regeringens uppdrag bedrivit underhandlingarna.

3) v. Ribbentrop talade vidare vitt och brett om att Finland hade tillåtit Förenta Staternas beskickning att fortsätta sin verksamhet i Helsingfors, där den varit en viktig spionericentral. Detta hade varit ägnat att skada såväl Finlands som Tysklands sak.

Jag svarade, att vi naturligtvis icke med vett och vilja kunna skaffa oss själva flera fiender. Rådsryssland är redan i och för sig alldeles tillräckligt. Jag var fullt medveten om, att även spioneri inträffat i samband med härvarande utländska beskickningars verksamhet, och att jag själv i förening med benådningsärenden sett Förenta Staternas härvarande beskicknings namn nämnt i spioneriaffärer. Några sådana mål ha även behandlats inför finländska domstolar. Men de uppgifter, som fienden på denna väg har fått, ha varit förhållandevis betydelselösa, till och med oriktiga. Men vi anse det utomordentligt viktigt, att vi ha diplomatiska förbindelser med USA, och de anledningar, som skulle ha funnits att bryta dessa förbindelser, ha enligt vår uppfattning inte ens tillnärmelsevis varit av sådan betydelse, att de skulle ha motiverat ett avbrytande.

4) v. Ribbentrop påstod, att Finlands politiker i sina tal hade gjort vänskapliga uttalanden om Amerika utan att yttra ett ord om Tyskland. (Han avsåg synbarligen ett av statsminister Linkomies kort dessförinnan hållet tal, om vilket minister v. Blücher, enligt vad jag hört, yttrat ungefär detsamma.) På grund av allt detta måste Hitler få klarhet om, vilken Finlands ställning verkligen var, om han skulle kunna sända hjälp till Finland utan att behöva frukta, att denna skulle råka i fel händer. Jag sade, att Finlands folk kämpade för sitt liv, och att det även vore helt medvetet om detta faktum. Däri låg den bästa garantin för att den hjälp, Tyskland gav Finland, blev rätt använd. Såsom jag tidigare ett flertal gånger framhållit för minister v. Blücher, kunde det ej i Finland skapas en enhällig, allmän opinion, som skulle understöda fastare politiska relationer mellan Finland och Tyskland. Redan en strävan efter något dylikt skulle blott leda till splittring och verka skadligt.

Jag frågade till slut, vilken hjälp Tyskland under nuvarande förhållanden kunde giva Finland. Vi ha ju de senaste tiderna på det militära området erhållit mycket litet från Tyskland, och Tysklands ställning är mycket ansträngd. v. Ribbentrop svarade, att Tyskland kan ge flygplan, isynnerhet olika slag av bombplan, såsom Stukas, Jabos osv. Vidare kunde man ge en Sturmgeschützbrigad, kanske två, kanske tre. Två sådana brigader beräknar man vara tillfyllest för att hålla omkring 500 ryska stridsvagnar i schack. Man kan även tänka sig sändande av en, kanske två, infanteridivisioner, samt att dessutom sändande av vapen, ammunition och materiel påskyndas. Dessa åtgärder anses på tyskt håll vara tillräckliga för att skydda de finländska fronterna. Jag svarade, att detta är en militär fråga, varom jag icke är kompetent att uttala en mening. Det kan endast överbefälhavaren göra. v. Ribbentrop framhöll, att han följande dag vän-

Presidenten Ryti och Ribbentroppakten

tade att få en redogörelse för det militära läget av de tyska generalerna.

Några preciserade framställningar gjorde v. Ribbentrop icke denna gång, utan detta långa samtal, som slutade först klockan 2 på natten, var tydligen avsett att vara endast en förberedelse.»

Enligt Blüchers iakttagelse verkade presidenten Ryti då fullkomligt slutkörd, hans ansikte var gråblekt, och det märktes, att han inte var van vid dylikt nattarbete. Ribbentrop däremot såg fräsch och oförbrukad ut.

Den 23 juni kallades general Erfurth till Ribbentrop i Helsingfors. På eftermiddagen ägde en konferens rum mellan dem och minister Blücher. Ribbentrop underströk, att Finland nu måste träffa ett klart avgörande. Om han måste återvända med oförrättat ärende, så skulle de tyska vapenleveranserna till Finland inställas. Ribbentrop gav Erfurth i uppdrag »ein Votum Mannerheims über den Wert der deutschen Hilfe herbeizuführen». Vidare skulle Erfurth taga reda på, huru Mannerheim ställde sig till att övertaga överbefälet över den finsk-ryska fronten mellan Finska viken och Ishavet med tysk generalstabschef (Erfurth, s. 242).

Under eftermiddagen den 23 juni överlade president Ryti med sin utrikesminister om Ribbentrops förslag.

Samma dag på kvällen anlände till Helsingfors från Stockholm en underrättelse i skriftlig form om Moskvas svar på Finlands fredssonderingar, i vilken sades: »Då vi flera gånger blivit bedragna av finnarna, önska vi från finska regeringen emottaga en förklaring undertecknad av presidenten och utrikesministern, att Finland är berett att kapitulera och vända sig till rådsregeringen med anhållan om fred. Om vi av Finlands regering mottaga ett dylikt dokument, är Moskva berett att mottaga en finsk delegation.» Ryssarna läto även förstå, att de icke ansågo ett regeringsskifte erforderligt. Arbetet med regeringens ombildning avbröts därför, ehuru Ramsay hade sin ministerlista färdig. Efter föredragning inför statsrådets utrikesutskott ansåg detta, att man icke kunde diskutera kapitulation och att, om man ställde frågor till Moskva om innebörden av kapitulation, detta i det närmaste vore liktydigt med att man var beredd att lägga ned vapnen.

Enligt Mannerheims uppfattning framgick av ovannämnda meddelande, att valet stod emellan kapitulation utan villkor och undertecknandet av en pakt med Tyskland, som ökade Finlands möjligheter att skapa förutsättningar för en antagbar fred.

Den 23 juni på aftonen underhandlade ånyo utrikesminister Rib-

bentrop med presidenten Ryti, varvid även utrikesminister Ramsay och minister Blücher voro närvarande.⁹ Nu preciserade Ribbentrop sina krav sålunda, att Finland borde ingå en överenskommelse med Tyskland, att Finland icke slöte separatfred med Rådssryssland utan Tysklands samtycke. President Ryti motsatte sig denna fordran under förklaring, att det var omöjligt att ens tillnärmelsevis få enhälligt understöd härför. Det skulle sålunda vara ägnat att endast splittra och försvaga Finland. Detta andra långa samtal ledde icke till något resultat. Åt utrikesminister Ramsay överlämnades att fortsätta underhandlingarna.

De tyska underhandlarna började nu visa tecken på att de skulle göra vissa eftergifter. Läget ändrades emellertid helt genom det nedan omtalade telefonmeddelandet från Hitler.

Beträffande Mannerheims personliga uppfattning om det ifrågasatta avtalet finnes i hans memoarer följande intressanta uttalande: »En överenskommelse var oundgänglig för erhållande av vapen, ammunition och brödsäd, varförutan situationen ej kunde behärskas och ej heller ett utgångsläge skapas för fredsunderhandlingar. På grund av lägets allvar ansåg jag mig böra frångå min tidigare ståndpunkt till en sådan förbindelse. Den kunde avges, men endast under den uttryckliga förutsättningen, att det var presidenten ensam, icke regeringen och riksdagen, som band sina händer» (II, s. 394).

Den 24 juni ägde i S:t Michel rum ett längre samtal emellan marskalk Mannerheim, general Heinrichs och general Erfurth. Mannerheim förklarade därvid för Erfurth, att han inte skulle lämna president Ryti i något tvivel om värdet av den tyska hjälpen (Erfurth, s. 243).

Samma dag anlände med flyg presidenten Ryti tillsammans med utrikesminister Ramsay och försvarsminister Walden ånyo till högkvarteret. Marskalken berättade då, att en tysk stormartilleribrigad vore på väg och likaså rikligt med krigsmateriel av olika slag. Flygmaskiner hade redan kommit och anlände alltjämt. Ställningen vid fronterna var likväl fortfarande mycket ansträngd, och ryssarnas anfall fortsatte mycket hårt. Nödvändigheten att erhålla fortsatt hjälp i form av vapen och hjälptrupper underströks; särskilt framhölls nödvändigheten av fortsatta leveranser av krigsförnödenheter. Det meddelades, att även från den i Finland befintliga tyska militärledningens håll nödvändigheten av

⁹ Detta samtal omnämnes icke i de utgivna rättegångshandlingarna.

en klarläggning av den politiska situationen hade framhållits, emedan annars friktioner och förseningar i ärendenas handläggning kunde uppstå (enl. Ryti, jfr Erfurth ovan).

Vid statsrådets privata sammanträde samma dag kl. 21 redogjorde statsminister Linkomies för händelsernas förlopp. Utrikesminister Ramsay framlade sedan ett utkast han uppgjort till brev från presidenten till Hitler. Utkastet innehöll inga förbindelser från finsk sida. — Härefter avlade utrikesministern besök på tyska beskickningen och förelade Ribbentrop brevutkastet, men denne svarade, att den föreslagna allmänna förklaringen icke var tillräcklig. Tyskland kunde icke under nuvarande förhållanden giva hjälp, ifall icke Finland klart deklarerade, att det icke skulle sluta fred eller upptaga fredsförhandlingar. Härom vore klarhet av nöden. Antingen anlidade Finland Tysklands hjälp och kämpade, varvid detta även offentligt måste erkännas, eller också ville Finland icke anlita denna hjälp. Ribbentrop överlämnade åt utrikesministern tre utkast till aktstycken i överensstämmelse med de tyska önskemålen: ett utkast till brev från republikens president till Hitler, ett utkast till en kommuniké om förhandlingarna och deras resultat samt ett utkast innehållande huvudpunkterna av vad tyskarna önskade, att presidenten skulle framlägga i ett offentligt tal.

Senare på kvällen, *omkring klockan 23* besökte Ribbentrop, Blücher och Altenburg samt Ramsay ånyo presidenten Ryti ute på Ekudden, där en flera timmars överläggning ägde rum. Det diskuterades om, och i så fall hur den finländska regeringen skulle kunna åtaga sig förpliktelsen att inte utan tyskt medgivande ingå vapenstillestånd eller sluta fred med Sovjetunionen. Från tysk sida föreslogs ånyo, att förbindelsen skulle ha formen av en skrivelse från presidenten till Führern. Men diskussionen gjorde inga framsteg. Från finländskt håll var man tveksam, huruvida en sådan försäkran kunde ges utan riksdagens tillstånd, då enligt art. 33 i den finländska författningen riksdagen hade att fatta avgöranden om krig och fred. Utgången av en omröstning i riksdagen vore emellertid mer än tvivelaktig (Blücher, s. 405).

På förmiddagen *den 25 juni* hade presidenten ett telefonsamtal med överbefälhavaren om läget. Denne framhöll, att förlusten av Viborg naturligtvis vore en mycket beklaglig sak, fastän den icke hade nämnvärd strategisk betydelse, då ryssarnas anfall hade kunnat hejdas vid Kivisiltasund vid stadens västra utkant. Hårda strider fortsatte likväl fortfarande där, liksom på andra avsnitt

på Viborgs södra och östra sida. Den brigad, som försvarat Viborg, hade utsatts för »strids-psykos» och skingrats. Brigadens chef, som icke hade varit närvarande för att leda striden, hade ställts inför krigsrätt. Brigaden hölle nu på att ånyo samlas.

Marskalk Mannerheim ansåg, att en överenskommelse med tyskarna om erhållande av hjälp var en nödvändighet, varför saken i ingen händelse borde få gå om intet. Han ansåg även, att frågan icke borde framläggas för riksdagen, emedan man då vore tvungen att där även meddela de av ryssarna framställda villkoren, vilka i så fall säkert skulle komma till tyskarnas kännedom och åstadkomma, att tyskarna kunde tvinga oss till vilka medgivanden som helst.

Den 25 juni besökte minister Blücher utrikesminister Ramsay och meddelade, att Ribbentrop haft telefonförbindelse med Hitler. Denne hade kategoriskt krävt, att en fullständig offentlig klarläggning av Finlands politiska hållning skulle ges. Om denna inte erhöles, skulle understödet till Finland upphöra. Det vore meningslöst att ställa kanoner och pansar till ett lands förfogande, vars politiska hållning gentemot Tyskland vore oklar, varför Finlands hållning måste offentligt klargöras. I det följande samtalet föreslogs från tysk sida, att president Ryti utom skrivelsen till Hitler skulle hålla ett radiotal till folket för att åstadkomma den äskade publiciteten (Blücher, s. 405). — Blücher överlämnade till utrikesminister Ramsay de formuleringar för skrivelsen, som gjorts från tysk sida, och av vilka de följande mest tilltalade honom:

»Med hänsyn till den vapenbroderliga hjälp, som Tyskland beviljat Finland i dess nuvarande svåra situation, förklarar jag som Finlands president, att jag inte utan tyska riksregeringens medgivande skall sluta fred med Sovjetunionen, och att jag ej skall tillåta någon av mig utnämnd finländsk regering eller några andra personer att föra vapenstillestånds- eller fredsunderhandlingar eller ha kontakter med detta syftemål utan medgivande av tyska riksregeringen.»

För radiotalet föreslogs följande centrala passus:

»Finland är beslutet att föra kriget mot Sovjetryssland vid Tysklands sida och i vapenbrödraskap med Tyskland. Efter den hjälp, som Tyskland givit oss i kampen mot bolsjevismen, är det Finlands självklara plikt att nedlägga vapnen endast i samförstånd med Tyska riket» (Blücher, s. 405 f.).

Härefter informerade utrikesminister Ramsay presidenten och statsrådets utrikesutskott om de från tysk sida framställda kraven.

Utskottet beslöt föreslå statsrådet, att ärendet borde ordnas på lämpligt sätt med beaktande av nödläget och nödvändigheten av att erhålla militär hjälp. Presidenten Ryti meddelade samtidigt utskottet, att han icke ansåge sig kunna underteckna överenskommelsen utan riksdagens bifall, och bad Ramsay meddela Ribbentrop, att han icke ansåge sig kunna hålla det av tyskarna begärda offentliga talet.

Samma kväll sammankom statsrådet till ett privat sammanträde, vid vilket med tio röster mot fem, medan en medlem avhöll sig från att rösta, beslöts att följande dag ge riksdagen en redogörelse för situationen, i vilken skulle meddelas, att regeringen ansåg, att den av tyskarna krävda förbindelsen måste givas.

Under det att dessa interna förhandlingar pågingo, blev Ribbentrop allt otåligare, och rådslagen på legationen mellan honom och Blücher hade ett för denne högst oangenämt förlopp. Han förebrådde Blücher att mera företräda de finländska intressena än de tyska och gjorde det i så skarpa vändningar och röt åt honom på ett sådant sätt, som ingen av de ministrar som Blücher tidigare tjänat. Ribbentrops nervsystem var enligt Blücher (s. 406) vid denna tid påverkat. Han lade sig under sitt besök först klockan tre på morgonen. Då kom hans sjukvårdare och bjöd honom en försvinnande liten medicindos, som innehöll homeopatiska sömnmedel, »utan vilket ledaren av den tyska utrikespolitiken aldrig kunde finna någon sömn». Sjukvårdaren och detektiven tillbringade sedan natten utanför sin herres dörr.

Frågan om avtalet med Tyskland upptogs på kvällen till behandling inom regeringen. Vid föredragningen föreslog utrikesminister Ramsay, att statsrådet skulle förorda förslaget i den form det förelåg, och att frågan icke skulle hänskjutas till riksdagen. Med hr Ramsay förenade sig ministrarna Kaasalainen, Osara, Lehtonen, Kalliokoski, Ellilä, Reinikka, Walden och Ehrnrooth samt statsministern Linkomies. Minister Aaltonen ställde sig på en avvisande ståndpunkt och ansåg, att den föreslagna förbindelsen inte borde avges. Han höll dessutom före, att saken var av den beskaffenhet, att den borde underställas riksdagens avgörande. Hr Aaltonens uppfattning delades av ministrarna Aura, Takki, Salovaara, Tanner och Kauppi.

Till föredragningen vid statsrådets plenum förelåg ett sakkunnigutlåtande, utarbetat av rådgivande tjänstemannen, professorn i folkrätt och statsrätt, juris doktor Erik Castrén. Enligt detta kunde överenskommelse med Tyskland ordnas i form av ett hand-

brev från republikens president utan att grundlagen trädde för nära. Utlåtandet var i översättning av följande lydelse:

»Enligt regeringsformen § 33 beslutar presidenten om krig och fred med riksdagens bifall. Av detta stadgande härflyter att för själva krigets förklarande eller inledande och för att sluta fred erfordras riksdagens medverkan. Vidare bör man anse att saken förhåller sig på samma sätt med avseende på allt sådant, som omedelbart ansluter sig till att börja krig och sluta fred. Presidenten kan således icke binda staten eller sina efterträdare genom att lämna en försäkran åt en främmande stat därom att ett pågående krig skall fortsättas och att fred icke skall slutas annorlunda än på grund av gemensam överenskommelse. Då likväl högsta ledningen av landets utrikespolitik och således även initiativet därutinnan, såsom av förenämnda stadgande i regeringsformen klart framgår, tillhör presidenten, kan riksdagen å andra sidan icke ålägga — än mindre tvinga — presidenten att skrida till åtgärder för att avsluta krig och göra fred. På sin höjd kan riksdagen i sådant syfte godkänna en hemställningsmotion, som likväl ej är bindande för presidenten. Härav följer att presidenten genom att förhålla sig passiv faktiskt kan förhindra fredens återställande. Sålunda kan presidenten utan att överskrida sina grundlagsenliga befogenheter även avgiva en förklaring till utländsk makt, om han anser att landets välfärd sådant fordrar, att han personligen, det vill säga så länge hans verksamhetsperiod varar, icke skall sluta fred utom i samförstånd med nämnda stat. Likaså bör man anse att presidenten ensam kan fatta beslut om allmän vapenvila, vilken bör hållas åtskild från ett egentligt fredsslut. Jag hänvisar till mitt utförligare utlåtande, daterat 15.4.1943, av vilket framgår att de mest framträdande finska forskare i statsrätt intaga samma ståndpunkt.»

Presidenten Rytis inställning till frågan var vid denna tidpunkt följande:

»För min egen del hade jag ända till det sista velat undvika ett sådant avtal med tyskarna, nu liksom tidigare, då det tre olika gånger hade varit frågan om ett liknande avtal, men vi icke hade samtyckt därtill. Läget hade likväl nu blivit sådant, att vi voro i ett tvångsläge. Jag hade blivit övertygad om, att vi icke på grund av beklagansvärda omständigheter skulle förmå motstå ryssarnas anfall, om tyskarna skulle upphöra med sin vapen- och materielhjälp och draga bort sina här under ÖB:s ledning ställda stridskrafter och ej heller skulle sända någon ytterligare hjälp. Tvärtom syntes det ofrånkomligt att ryssarna i sådant fall inom kort skulle erövra åtminstone hela södra Finland, inberäknat Helsingfors, vilken stad ryssarna enligt en för anfallet uppgjord tidtabell uppgives ha beräknat sig nå den 15 juli. Av denna anledning måste jag i avseende på avtalet avstå från min negativa hållning. Detta med så mycket större skäl som ett avbrytande av relationerna med tyskarna, alldeles fränsett några andra mycket farliga möjligheter, även skulle ha försatt vår livsmedelsförsörjning i

öovervinnerliga svårigheter och tvungit oss att genast i anmärkningsvärd grad minska våra viktiga, och redan knappa ransoner. Detta hade naturligtvis varit ägnat att ytterligare deprimera den redan nästan hopplösa sinnesstämningen i landet. Jag beslöt därför att beträffande avtalets ingående förena mig med majoriteten i statsrådet. Efteråt har jag hört, att ryssarnas anfall försiggick i samförstånd med anglosaxarna, och att syftet närmast var att erövra södra Finland, för att ryssarna med detta som stödjeområde skulle kunna mera effektivt än förut fortsätta sina krigshandlingar mot tyskarna i de baltiska länderna, Finska viken och Östersjön.

Jag hade likaså varit av den åsikten, att frågan, oberoende därav, om detta enligt grundlagens bestämmelser var nödvändigt eller icke, borde på grund av dess sakliga vikt överlämnas till riksdagens prövning. Den av ÖB ovan framställda synpunkten i denna fråga hade icke övertygat mig. Oberoende av de uppgifter jag fått angående de åsikter, som företräddas inom riksdagen i denna sak, var jag även övertygad därom, att riksdagen, om man skulle förklara för den det verkliga läget och alla på saken verkande omständigheter utan att dölja något, skulle godkänna överenskommelsen. Den som föredrog ärendet i regeringen, jur. doktor Erik Castrén, som är expert på statsrättens område, ställde sig på den ståndpunkten, att frågan om lämnande av en förbindelse av föreslagen art till Tyskland icke var av den natur, att den enligt statsförfattningen nödvändigt borde underställas riksdagens prövning och godkännande. Ej heller justitieministern och J. K:s adjointen, vilka närvaro vid regeringens sammanträde, hade för sin del haft någonting att anmärka mot denna uppfattning.

Enligt min åsikt innebar överlämnandet av en sådan förbindelse endast en nödtåtgärd, varigenom vi borde sträva därefter, att vi kunde få det ryska anfallet hejdat och tid för att under gynnsammare förhållanden kunna gå in för fredsunderhandlingar. Enligt min uppfattning fanns det inga möjligheter för att Tyskland till slut skulle kunna vinna kriget, men Tysklands hjälp kunde vara tillräcklig, för att Finland kunde nå ovannämnda mål. Då det sålunda var sannolikt, att förbindelsen från vår sida inom kort måste brytas, var det på sin plats, att så få statsorgan som möjligt och i så fall isynnerhet sådana som förhållandevis lätt kunde ombytas, skulle bindas vid avtalet, men att däremot riksdagen skulle hållas utanför ansvaret, så att dess händer vid behov skulle vara fria för åtgärder i annan riktning. Avgörandet var även av sådan natur, att det var skäl att frukta — vare sig riksdagen skulle ställa sig på en godkännande eller avvisande ståndpunkt beträffande avtalet — att beslutet därom skulle förorsaka djupa motsättningar och bitterhet emellan olika åsiktsgrupper. Den förlorande parten skulle alltid kunna invända, hur än frågorna skulle utveckla sig, att om man hade handlat annorlunda, så hade man kommit till ett lyckligare resultat. Då hade uppstått en djupgående uppdelning av vårt folk, som på ömse sidor och för hela folket uppväckt förbannelse liknande den schism, som förekom under ofärdsåren i anledning av de olika synpunkter, som företräddes av

de konstitutionella å ena sidan och suometarianerna å andra sidan, och vilken schism ännu flera tiotal år väckt ömsesidig bitterhet efter det skälen till konflikten hade upphört.

Vid ett tillfälle hade fältmarskalk Mannerheim, som djupt känner den ryska karaktären och dess sätt att tänka, yttrat, att det är omöjligt att komma till godtagbara fredsvillkor med ryssarna, så länge de i kamp äro vinnande part. Om däremot deras anfall kunde fås att avstanna, låt vara endast för en kortare tid, vore underhandlingar med dem mycket lättare. Med iakttagande av dessa synpunkter kom jag efter långvarig prövning till det resultatet, att frågan ej borde hänskjutas till riksdagen utan ansvaret bäras av så få som möjligt, varvid man vid förändring av läget så smärftfritt som möjligt kunde komma in på nya linjer genom att endast byta några personer. Vid frågans behandling inför statsrådet framförde jag dessa synpunkter och meddelade samtidigt statsrådets medlemmar, att jag för egen del var beredd att ställa min plats till förfogande genast då tidpunkten ansåges lämplig och det vore möjligt att göra en förändring i vårt förhållande till Tyskland.»

Den 26 juni uppstod i statsrådet fråga om, att den tyska hjälpaaktionen och förhållandet till Tyskland skulle ordnas genom åtgärd enbart av regeringen, och den splittring och de stridigheter sålunda undvikas, som i varje händelse måste uppkomma, om riksdagen indrogs i saken, oberoende av huru avgörandet i riksdagen skulle falla.

Då ärendet sålunda hunnit i sitt avgörande skede, var det allmänna läget enligt presidenten Rytis bedömande följande.

»Underrättelserna från Finlands sändebud i Washington hade redan länge gått i den riktningen, att Finland icke kunde vänta något effektivt och avsevärt stöd eller bistånd från Förenta Staterna vid ordnandet av Finlands relationer med Ryssland.

Enligt USA:s ambassadör Steinhardts uppfattning hade Ryssland beslutat att få till stånd ett avgörande i Finland. Det vore enligt honom att vänta, att den röda armén i mediet av juli skulle ha nått Helsingfors. Sovjetunionens styrkor skulle i stöd av sin övermakt komma att tränga fram till den finländska huvudstaden, även om det skulle kosta dem 100 000—200 000 man. Det förelåge sålunda stor fara för att sovjetryssarna skulle besätta Finland eller åtminstone en stor del av dess territorium. Slutligen hade Steinhardt yttrat, att man i Förenta Staterna mycket väl förstod, att Finlands vapenbrödraskap med Tyskland och dess mottagande av tysk hjälp endast berodde på den omständigheten, att Finland hatade tyskarna mindre än ryssarna. Med hänsyn till frontens längd var ett tyskt deltagande i dess försvar en alldeles naturlig sak.»

Det militära läget vid fronten var vid denna tidpunkt enligt presidenten Rytis bedömande följande (Procopé, a. a., s. 171 f.):

»På avsnittet mellan Viborg och Kuparsaari pågingo vid denna tid synnerligen kraftiga fiendeanfall. Fienden lyckades på flera punkter genombryta våra ställningar, och genombrotten sökte han beslutamt och utan hänsyn till offren utvidga, vilket också ställvis lyckades. — — — Våra trupper hade under striderna i juni lidit svåra förluster och förlorat stora mängder stridsvagnar, materiel och förråd. — — — Vidare voro våra livsmedelsförråd synnerligen små, så att man t. ex. beräknade, att det behövdes ett tillskott av 90 000 ton brödsäd före nästa skörd. Om denna spannmålsmängd icke kunde erhållas, måste ransonerna av brödsäd minskas till ungefär hälften, vilket naturligtvis hade varit ägnat att ytterligare undergräva den redan förut vacklande stämningen bland folket. Ett alternativ vore att kapitulera för ryssarna.»

Presidenten Rytis synpunkter på den föreliggande, utomordentligt vanskliga situationen har av honom sammanfattats sålunda (Procopé, a. a., s. 172 f.):

»I detta läge kunde jag ej annat än finna mig i att förbindelsen måste givas. Jag var övertygad om, att man i riksdagen skulle erhålla majoritet för ett godkännande av avtalet, om man, såsom man enligt min uppfattning borde, öppet redogjorde för alla förhandenvarande omständigheter. Men skulle detta vara ändamålsenligt? Riksdagen är den finska statsmaktens främsta företrädare. Var det icke bättre att icke binda riksdagen vid denna överenskommelse, från vilken man likväl inom kort måste bli fri? Handbrevsförslaget hade i sin sista redigering, såsom ovan antytts, fått en sådan utformning, att beträffande detsamma enligt juridiska sakkunnigas utlåtande beslut kunde fattas utan riksdagens hörande. Denna uppfattning omfattades även av justitieministern, och tjänstgörande justitiekanslern framställde inga anmärkningar. Frågans behandling i riksdagen skulle framkalla bittra meningsolikheter eller kanske ännu värre konsekvenser. Den skulle sannolikt leda till en regeringskris, som i det rådande kritiska läget vore ägnad att framkalla allmän upplösning inom landet och ytterligare rubba truppernas moral. Vi befunno oss i ett verkligt tvångsläge. Hjälp var nödvändig för att undgå en katastrof. Den måste alltså anskaffas. Men mottagandet av hjälpen betydde under de anförda förutsättningarna en farlig avhängighet, som också den kunde leda till katastrof, för den händelse den blev långvarig. Under sådana omständigheter måste man finna en formel, som gjorde det möjligt för Finland att i det rätta ögonblicket lösgöra sig utan att krossas. En sådan formel förelåg, om jag tog på mig hela ansvaret, sålunda bevarande åt riksdagen full saklig och moralisk handlingsfrihet, när det gällde att åstadkomma en förändring, då riksdagen fann en sådan ändamålsenlig och genomförbar.»

Statsrådets majoritet föreslog, att republikens president måtte besluta, att till Tyskland avgiva en försäkran — med hänvisning till utlovad militär hjälp — att Finland beslutat föra krig vid

Tysklands sida mot Sovjetunionen, tills hotet från den sistnämnda mot Finland var avlägsnat, samt att han icke annat än i samförstånd med tyska regeringen skulle sluta fred med Sovjetunionen. Statsrådets minoritet — bl. a. minister Tanner — intog en avvisande ståndpunkt till framställningen och ansåg, att den föreslagna förbindelsen från finsk sida icke borde avgivas, samt att ärendet i varje fall borde lämnas till riksdagens avgörande. Presidenten beslöt därefter, på föredragning av utrikesministern, att avgiva den ifrågavarande förbindelsen. — Den undertecknades samma dag av president Ryti men utan kontrasignation. Avsikten härmed var, att förbindelsen därigenom skulle förplikta endast honom och genom honom staten endast så länge hans ämbetsperiod varade, och att han, om det militära och politiska läget förändrades, skulle genom att avgå lösa landet från förbindelsen.

Samma dag *klockan 22 på aftonen* mottog presidenten Ryti herrarna Ribbentrop och Blücher för sista gången ute på Ekudden. Han överlämnade då brevet till Ribbentrop, vilken försäkrade honom, att Tyskland hädanefter så långt som det stod i dess makt skulle tillmötesgå Finlands begäran om vapenhjälp.

Den av presidenten Ryti till Hitler avfattade handskrivelsen hade följande lydelse:

»Hänvisande till de diskussioner, som ägt rum med Eder, önskar jag uttala min tillfredsställelse över att Tyskland kommer att tillmötesgå Finlands regerings önskemål rörande vapenhjälp, och att det med beaktande av ryssarnas anfall i Karelen utan dröjsmål bispriinger Finlands stridskrafter genom att sända tyska trupper och materiel. Vidare har jag tagit fasta på Edert i riksregeringens namn givna löfte, enligt vilket tyska riket även i framtiden skall ge Finland all den hjälp, som står i dess makt för att tillsammans med Finlands stridskrafter slå tillbaka ryssarnas anfall mot Finland.

I detta sammanhang får jag försäkra Eder att Finland har beslutat att föra kriget vid Tysklands sida mot Sovjetunionen till dess det hot är avlägsnat, som Finland är utsatt för av Sovjetunionen.

Med beaktande av den vapenbrödrahjälp, som Tyskland lämnar Finland i dess nuvarande svåra läge, förklarar jag i min egenskap av republiken Finlands president, att jag icke utan bifall av tyska riksregeringen kommer att göra fred med Sovjetunionen och icke heller tillåta att någon av mig utnämnd regering eller någon person skrider till diskussioner rörande vapenvila eller fred eller till överläggningar, som tjäna detta syfte utan tyska riksregeringens medgivande.»

I krigsansvarighetsprocessen sammanfattade presidenten Ryti sin inställning till den ingångna pakten sålunda (Procopé, a. a., s. 175):

»Genom att underteckna 'Ribbentrop-pakten' ville jag förhindra en militär katastrof och en ockupation av landet, vilket enligt min uppfattning hade betytt en fruktansvärd olycka för vårt folk. Därmed ville jag ingalunda hindra ernående av fred. Tvärtom blev till följd av mina åtgärder fred med mindre skador möjlig. Min ämbetsed och min plikt som den finska statens överhuvud gjorde det omöjligt för mig att handla på annat sätt. Planen lyckades även, fronterna stabiliserades och fiendens anfall hejdades, vi räddades undan militär ockupation och kunde under bättre förutsättningar skrida till fredsunderhandlingar.»

Enligt minister Blüchers uppfattning medförde de tyska trupernas insats inom kort en avgörande vändning. Den ryska frammarschen stoppades, och läget vid fronten stabiliserades.

Beträffande fältmarskalkens uppfattning om den från tyskt håll fordrade överenskommelsen föreligger följande uttalande i hans memoarer (II, s. 394):

»Efter kriget har det påståtts, att oförbätterliga optimister i högkvarteret yrkat på undertecknande av pakten för att Finland vid Tysklands sida måtte kunna föra sin kamp till seger. En dylik vinställning av fakta vittnar — i bästa fall — om en okunnighet av häpnadsväckande mått. Först och främst är ett högkvarter icke ett kollegialt ämbetsverk, utan ett organ för verkställande av överbefälhavarens vilja och beslut. Det var icke högkvarteret utan överbefälhavaren, som tillstyrkte undertecknandet av pakten. Avsikten därmed var icke att ge riket en möjlighet att fortsätta ett krig, som måste betraktas såsom förlorat, utan att stabilisera läget och skapa en bas för fredsunderhandlingar. En förbindelse i den form jag föreslog, band icke Finlands folk. Om presidenten nedlade sitt ämbete var Finland obundet att handla på det sätt situationen krävde. Vad den krävde, därom rådde — åtminstone för mitt vidkommande — icke det minsta tvivel.»

Beträffande Mannerheims uppfattning om läget finnes ännu ett uttalande i hans memoarer, så lydande (II, s. 395):

»Jag behöver knappast tillägga, att det bjöd mig emot att påverka presidenten i en riktning, som innebar att han inom en snar framtid skulle bli tvungen att lämna sin post. Detta föll sig så mycket svårare som jag nämnts såsom president Rytis efterträdare, men jag ansåg mig ej kunna handla annorlunda. Att presidenten Ryti, fullt medveten om konsekvenserna, undertecknade förbindelsen, länder honom till heder. Jag har i ett utlåtande i samband med krigsansvarighetsprocessen uttalat, att president Rytis handlingssätt var en medborgerlig bragd, och det omdömet finns det ingenting att ändra på.»

Den 27 juni anlände den 122:a tyska infanteridivisionen från

Reval till Helsingfors och samma dag insattes »Sturmgeschütz-Brigade 303» vid fronten.

Den 30 juni inträffade det väntade utrikespolitiska bakslaget genom att USA avbröt de politiska förbindelserna med Finland, och dess chargé d'affaires lämnade Helsingfors.

Samma dag anhöll Mannerheim genom Erfurth om ännu en infanteridivision och ytterligare en stormartilleribrigad.

Tyskarna kunde dock icke avstå något av dessa förband, enär de själva voro inbegripna i svåra strider längs hela sin ryska front.

Under de följande två veckorna fortsatte den häftiga ryska offensiven. Anfallen, som växlade från det ena frontavsnittet till det andra, avvärjdes dock genom hårda strider och med yttersta ansträngningar, och läget stabiliserades. Den tyska hjälpens ankomst hade omedelbart höjt stämningen hos de finländska trupperna, ehuru den blev mycket mindre än som från båda sidor förutsatts.

Den 3 juli samtalade president Ryti härom med försvarsministern, general Walden, varvid han föreslog att överbefälhavaren med fasthet och klarhet skulle fordra viktig fortsatt hjälp. Denna behövdes nämligen för att kunna hålla linjen Viborg-Kuparisaari, vilket även tyskarna ansågo nödvändigt.

Samma dag anhöll Mannerheim ånyo enträget om tyska förband och ammunition. Han betonade därvid, att det endast var den säkra utsikten till tysk hjälp, som bestämt honom för hans råd till presidenten den 24 juni. Därigenom hade han påtagit sig ett stort ansvar. Om de tyska förbanden uteblevo, skulle detta inte bara försämra det militära läget utan även skaka hans politiska anseende.

Den 4 juli besvarade Hitler president Rytis brev och bekräftade därvid sin utrikesministers löfte, att Tyskland skulle ge största möjliga vapenhjälp och också ekonomiskt understödja Finland inom möjligheternas ram. Han försäkrade dessutom, att de finländska intressena vore förpliktande för honom, och att han inte skulle ingå någon överenskommelse med Sovjetunionen utan att överenskomma med den finländska regeringen därom, och slutligen att inte utan finländskt medgivande avgöra frågor, som berörde Finland självt.

Samma dag, den 4 juli, tillbakaslog den tyska 122:a divisionen ett ryskt överskeppningsförsök över Viborgska viken.

Beträffande de militära fördelarna för Finland av den ingångna

pakten har Mannerheim i sina memoarer uttalat följande (II, s. 395):

»Det militära bistånd vi vunno genom att underteckna pakten blev rätt begränsat till sin omfattning, men därför icke utan betydelse. Av trupper anlände i slutet av juni en division, som insattes i striderna kort innan den ryska offensiven ebbade ut. Av större värde var den insats, som gjordes av en redan före paktens ingående anländ stormartilleribrigad, som visserligen icke var manstark men förfogade över modern och effektiv materiel. Tyngst i vågskålen vägde de pansarvärnsvapen och den rikliga tillgång på ammunition vi tillförsäkrat oss. Också brödsädsförsörjningen var tryggad för de närmaste månaderna.¹ En bas, om ock tillkommen med kniven på strupen, hade vunnits för stabilisering av läget, och därmed även för en fredsuppgörelse.»

Frågan om presidentskifte blev snart aktuell. Den 28 juli besökte presidenten Ryti högkvarteret och föreslog detta för Mannerheim: »Jag framhöll — hänvisande till min tidigare framställning i samma sak, vilken numera även motiverades av att min handlingsfrihet nu var bunden genom det med Ribbentrop ingångna avtalet, att ett presidentskifte nu borde verkställas och han övertaga ansvaret. Marskalken beklagade, att han hade varit tvungen att fordra Ribbentropavtalets ingående och dessutom att detta hade skett utan riksdagen, enär det militära läget var katastrofalt, och att det endast tack vare den tyska hjälpens skydd hade varit möjligt att få stridsviljan hos armén att stiga och en förändring till vår fördel till stånd. Jag menade, att detta icke alls var något att beklaga, och att ansvaret för avtalet oberoende av vilka råd envar givit i alla fall föll på mig. 'Nu måste vi handla så, att vi komma vidare.' Därefter samtyckte marskalken till att på föreslaget sätt bli presidentkandidat. Den 1 augusti inlämnade jag min avskedsansökan.» Genom lag den 4 augusti 1944 anförtröddes presidentens ämbete marskalken av Finland, Mannerheim. Regeringsskifte ägde rum den 8 augusti, varefter kontakt på nytt erhöles med Sovjetunionen för inledande av fredsunderhandlingar.

Den 26 augusti lät Mannerheim Finlands minister i Berlin, Kivimäki, officiellt meddela den tyska regeringen, att Mannerheim såsom republikens president icke kände sig bunden av de av Ryti ingångna förbindelserna (Erfurth, s. 270). Den 2 september utvecklade Mannerheim i ett brev till Hitler närmare sitt beslut (II, s. 412).

¹ Härigenom undgick man att minska de redan obetydliga livsmedelsransonerna.

Sedan i början av september förnyade fredsförhandlingar inletts med Rådssryssland, ingicks vapenstillestånd den 19 september 1944. I detta förpliktade sig Finland bland annat till att ställa s. k. krigsförbrytare inför rätta.

Som framgår av ovanstående redogörelse ansåg ÖB, marskalk Mannerheim, redan den 16 juni, att det militära läget var kritiskt. Han hade därför anhållit om militär hjälp från Tyskland. Några dagar senare, den 21 juni, hade Mannerheim efter hemställan erhållit president Rytis tillstånd att på militär väg begära ytterligare tysk hjälp. Efter allt att döma var det den sålunda begärda hjälpen, som föranledde Hitler att sända Ribbentrop till Helsingfors med uppdrag att politiskt knyta Finland till Tyskland. — Det framgår vidare, att president Ryti ännu den 25 juni ansåg, att den begärda förbindelsen icke kunde lämnas utan riksdagens bifall. Marskalk Mannerheim ansåg det emellertid nödvändigt av militära skäl — för att erhålla erforderlig tysk hjälp — att förbindelsen lämnades, och att riksdagen hölls helt utanför. Med hänsyn till ÖB:s uppfattning, bestämde sig presidenten Ryti omsider för att utfärda förbindelsen. Detta skedde utan riksdagens hörande och utan kontrasignation. Presidenten band härigenom icke riksdagen och blev ensam personligen ansvarig för den utfärdade förbindelsen. Den av honom valda formen ansågs av landets främsta statsrättsliga sakkunskap icke stridande mot författningen. Enligt ÖB:s uttalande hade genom den sålunda ingångna pakten och den följande militära och materiella hjälpen »vunnits en bas, om ock tillkommen med kniven på strupen, för stabilisering av läget, och därmed även för en fredsuppgörelse».

Därest det finländska försvaret vid denna tid brutit samman hade följden blivit ett ryskt besättande av Helsingfors och hela södra Finland med ovillkorlig kapitulation som politisk följd. På grund härav synes det sannolikt, att Finland vid en följande fred förlorat sin självständighet och placerats på östra sidan om järnridån — med en allvarlig försämring av de övriga nordiska staternas ställning som följd. Genom den efter paktens ingående genomförda stabiliseringen lyckades Finland bevara sin suveränitet.

Enligt den fällda domen hade president Ryti genom sin förbindelse förhindrat åstadkommande av fred, dvs. krigshandlingarna hade förlängts omkring 2 ½ månader. Men av detta domstolens konstaterande följer, att det var tack vare pakten som

Presidenten Ryti och Ribbentroppakten

Finland fick möjlighet att i stället för en ovillkorlig kapitulation förhandla om visserligen hårda men dock acceptabla fredsvillkor, vilka säkrade dess fortsatta nationella oberoende.

President Ryti kan med förtröstan avvakta framtidens bedömning. Det redan nu tillgängliga materialet visar övertygande, att hans beslut i en livsfarlig kris räddade Finland från militärt sammanbrott och ovillkorlig kapitulation, vilka skulle ha medfört den suveräna staten Finlands undergång.
